

BEZERÉDY IMRE ÁRULÁSÁRÓL.

A Rákóczi Ferenc szabadságharcában nagy népszerűségtől övezett Bezerédy Imre brigadérosnak Rákóczitól való elpártolása közismert tény történetirodalmunkban. Az árulás részleteit illetőleg azonban mindezideig tájékozatlanok voltunk és meg kellett elégednünk azokkal az adatokkal, melyek az egykorú forrásokban a kérdésre vonatkozólag találhatók. *Thaly Kálmán*-nak szándékában volt ugyan „Bezerédy Imre bukásának és halálának történetét a börtönből írt leveleivel” együtt közrebocsátani,¹ ez a terv azonban csak terv maradt s Thaly évek mulva csak egy naptári cikkben foglalta össze mindazt, amit Bezerédy árulásáról össze tudott gyűjteni.² Thaly abban a meggyőződésben volt, hogy „Bezerédy árulása csak 1708-ban kezdődött” s hogy csak „a trencsényi vész hírére” ingott meg hűsége s a vereség hatása alatt Heister csábította át „titokban, nagy ígéretekkel.”³ Gr. Esterházy Antalnak Rákóczihoz 1708 szeptember 1-én küldött jelentéséből tényleg az olvasható ki, hogy a trencsényi vereség hírére „kimondhatatlan confusiók támadtak a Dunántúl s a nemesség tömegesen meghódolt volna Heisternek, ha Esterházy szigorú rendszabályokat nem léptetett volna életbe. Esterházy elsősorban ennek az általános levertségnek tulajdonította Bezerédy átpártolását is.”⁴

Rákóczi eleinte hihetetlennek tartotta Bezerédy árulását és attól félt, hogy Esterházy, aki tudvalevőleg Bezerédyt 1708 szept. 5-én Kőszegen elfogatta, elhírtelenkedte a dolgot.⁵ Utóbb kénytelen volt ugyan meggyőződni arról, hogy Esterházy nem tévedett,⁶ de Bezerédy árulását nem a trencsényi

¹ *Thaly Kálmán*: Bottyán János, II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezénylő tábornoka. Pest, 1865. 19 l.

² A Magyar Polgár nagy naptára. 1873. 7. l.

³ II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai. Közli *Thaly Kálmán*. Pest, 1872, 193 és 254. II. Ugyanígy *Thaly K.*: Bottyán János. 260—261. II.

⁴ 1708 szept. 7-i levele gr. Bercsényihez. *Thaly K.*: Gr. Esterházy Antal táborigénye. 243—44. II.

⁵ 1708 szept. 17-i levele Bercsényihez. Arch. Rakoczinum. I. oszt. II. k. 328. l.

⁶ 1708 okt. 7-i levele Bercsényihez. Arch. Rak. I. oszt. II. k. 349. l.

csatavesztés hatásának, hanem a Bezerédy és a császáriak közt hosszabb idő óta folyt tárgyalások eredményének tulajdonította. Emlékírataiban ugyanis az 1706-ik év eseményeinek előadása közben a következőket olvassuk: „Bezerédy parancsaim ellenére nem mozdult Soprony mellől, vagy azért, mivel, amint később hallám, nem akará elhagyni testvére feleségét, aki kedvese volt, vagy mivel már ekkor meg volt vesztegetve Pálffy által. Annyi bizonyos, hogy a békealkudozások megszakadta óta nem volt a régi.”⁷

Thaly az Emlékíratok jólértesültségét ebben az esetben kétségbe vonta és azt vitatta, hogy „Bezerédy árulása csak 1708-ban kezdődött.” Nem tudta ugyanis összeegyeztetni a Bezerédy személyes vezetése alatt álló kuruc csapatoknak 1706 és 1707 folyamán a császáriak ellen intézett s nem egyszer nagy feltűnést keltő támadásait a Bezerédy és a császári vezérek közt Rákóczitól feltételezett megállapodásokkal.⁸ Pedig az Emlékíratok Bezerédy árulása időpontjának meghatározásában közelebb jártak az igazsághoz, mint Thalynak egyébként logikus ellenvetései. Bezerédy már 1707 őszén tárgyalt gróf Pálffy János horvát bán lovassági tábornokkal az átpártolásról és miután maga I. József is hozzájárult a Bezerédy által kikötött feltételekhez, 1707 december 7-én gróf Pálffy és Bezerédy között létre is jött a végleges megállapodás.

Ezen tárgyalásokról, illetőleg megállapodásokról az alább következő iratok, melyek eredetiben a *gróf Pálffy-család pozsonyi senioratusi levéltárában* található (Arm. IX. lad. 1., fasc. 1.), részletesen tájékoztatnak.

Országos Széchényi Könyvtár

1.

Bécs, 1707 november 24.

I. József gróf Pálffy Jánosnak.

Lieber Graf Palfy. Weillen vernehme, dass der Bezeredi und Horvath Sigmundt unsere Gnad verlangen, als versicheren wir sie beide hiemit, dass nach geschlossenen Frieden oder sonst geendigter Rebellion selbe von allen Anforderungen derjenigen, welche durch sie in dieser Zeit einen Schaden gelitten, gänzlich befreiet sein sollen, auch können sie sich unserer kaiserlichen und königlichen Gnaden allezeit versichert halten. Auch geben wir dir die Vollmacht der Stadt Günz unsere Protection zu ertheilen und versichern dich unserer beständigen kaiserlichen und königlichen Gnaden. Wien, den 24-ten Novembris, 1707.

Josephus mp.

⁷ Emlékíratok. Idézett Thaly-féle kiadás, 193. l.

⁸ V. ö. az Emlékíratoknak 193. lapján található és már idézett jegyzetekkel.

Demjenigen auch, der sich in dieser Sach gebrauchen lassen, kanstu versprechen, dass auf ihm mit einer Promotion reflectieren werde.

Kivül: An den Grafen Johann Pálffy bano Croatiae und Generalen der Cavallerie. (Zárópecsét.)

2.

Bécs, 1707 december 7.

I. József gróf Pálffy Jánosnak.

Lieber Graf Pálffy. Euer Schreiben nebst denen punctis von den Bezerey habe zu recht empfangen und kant ihr ihme in meinen Nahmen und kraft dieses versichern, dass ihme die puncta alle accordirt werden, wann er auch dasjenige praestiert, was er versprechen. Schicke auch zu diesem und euch die puncta unterschreibener zuruck, wie auch 1000 Dugaten, welchen noch 1000 andere folgen werden, sobald Bezerey wird herüber kommen sein; überschicke euch auch das verlangte Schreiben an den Nadasti sub volanti und versichere euch meiner bestendigen Gnad, mit der ich mich allezeit wohl gewogen verbleibe. Wien, den 7. Decembris. 1707.

Josephus mp.⁹

Ezen levélhez mellékelve :

Postulata cuiusdam a S. Majestate Sacratissima.

1. Quandocquidem ob laesam Regiam Majestatem vitae, bonisque suis timeret, cuperet eatenus gratiam regiam vitae, bonisque suis impertiri.

2. Cum occasione horum motuum bellicorum tam in regno hocce Hungariae, quam etiam vicinis S. Majestatis Sacratissimae provinciis nonnullas caedes et depopulationes ac damna causasset, ex eo vellet generalem horum omnium amnystiam contra quoscunque etiam privatos, si quos vel in bonis, vel personis etiam damnificasset, ita quidem, ut a nullo vel iure, vel alio etiam excogitabili modo impeti possit.

3. Quia vero defacto in officio et honore colonellatus et prout ipsi vocant brigaderialus esset, desideraret etiam in eodem officio et honore sub protectione S. Majestatis Sacratissimae permanere, ita quidem, ut et salarium et (ut vulgo dicitur) rang, sicut reliqui in simili officio constituti S. Majestatis officiales habent, tam respectu Hungaricae, quam et Germanicae militiae habeat.

4. Inhibeatur dominus generalis Comes Nadasdy, ne privatas disensiones contra eundem foveat, quod facile fieri poterit, si loco eius-

⁹ Mindkét levél, sőt az előbbinél a boriték címzése is, I. József sajátkezű írása.

dem alter commendans generalis in partibus illis, ubi iste servitium praestabit, ordinabitur, cum distantia locorum exasperatos etiam animos oblivisci faciat iniuriam.

5. Facile perpendere clementissimo suo iudicio poterit S. Majestas Sacratissima, qualiter per contestationem homagialis huius obligationis exasperabunt animi hostium et quod in personam eiusdem exercere non poterunt, in bona et substantiam ipsius (quae deserere omnia necessabitur) diffundent odium, dignabitur S. Majestas Sacratissima reflexionem huius contestandae fidelitatis habendo, alia bona eidem conferre.

6. Et quia exemplo hoc ducti tam milites, quam officiales eundem sequentur, habeant et illi gratiam, amnystiam, officiales honorem, in quibus sunt officiis, cum rang et salario et haec ad eandem normam, quam superius postulavit. Licitumque sit eidem integrum regimen erigere, erit hoc pro maioris servitio S. Majestatis Sacratissimae.

7. Bonis eiusdem praedae hostili subjectis coniunx et liberi ipsius vivendi mediis destituentur, dignabitur proinde S. Majestas Sacratissima iisdem de honesto hospitio et victu prospici facere, assignando in instanti manibus eiusdem certam summam pecuniariam, quae quanta sit, sicut et reliqua omnia, ita et hoc gratiae S. Majestatis Sacratissimae subiectum sit.

(Az irat alján I. József saját kezével): Haec puncta in omnibus approbo et servare promitto.

Josephus mp. (P. H.)

(Kívül későbbi kézzel): Puncta per Bezeredium rebellem ad Suae Majestatis gratiam recurrentem.

Mint látható, a megegyezés Bezerédy és Pálffy közt már 1707 végén teljes volt. Bezerédy Pálffy közvetítésével és ajánlatára mindazt megkapta I. Józseftől elpártolása ellenértékeként, amire csak igényt tartott. Igényei pedig, mint olvashattuk, nem voltak szerények.

I. Józsefnek 1707 november 24-i levelében említés történik a közvetítőről, illetőleg a közvetítő számára kilátásba helyezett jutalomról is. („Demjenigen auch, der sich in dieser Sach gebrauchen lassen, kanstu versprechen, dass auf ihm mit einer Promotion reflectieren werde.“) Szinte önként felmerül az a kérdés, ki lehetett az az egyén, aki vállalta azt a szerepet, hogy tárgyalásokat kezd egyes kuruc vezérekkel és azokat különféle, bizonyára egyénekhez szabott érvekkel, elpártolásra igyekezik reábírní. Nincs ugyan közvetlen adatunk, de minden valószínűség mellett szól, hogy ezeket az átpártolásra csábító tárgyalásokat *szlavnicai Sándor Gáspár* folytatta, — megbízásból vagy egyéni buzgóságból-e, nem tudni, — azokkal, kiknek megnyerésére a császári hadvezetőség különösen nagy súlyt helyezett.

Sándor Gáspárról tudjuk, hogy Rákóczi felségsértési perében (1701) koronatanu volt Rákóczi ellen, mert vallomásai lényegökben megerősítették Longuevalnak jelentéseit. A Rákóczi-féle szabadságharcban bizalmas szolgálatokat teljesített; az ő feladata volt az ingadozókat megtartani a király iránt való hűségben, a Rákóczi-pártiakat pedig okkal-móddal elteríteni a felkelés ügyétől. 1706-ban nyert bárói diplomája¹⁰ kétségkívül effajta szolgálatok jutalmazása kívánt lenni. Sándor Gáspárnak említett irányban való diplomáciai tevékenységét két adat igazolja, az egyik Piber László-nak, a trencsényi csatavesztés után Ocskayval együtt Rákóczitól elpártolt címzetes püspöknek 1709 május 20-án Sándor Gáspár részére kiállított tanusítványa,¹¹ a másik pedig *Károlyi Sándor*-nak 1711 május 26-án Kassán kelt nyilatkozata.¹²

A *Pyber-féle tanusítványban* a következőket olvashatjuk: „*Recognosco tenore praesentium ad puritatem conscientiae, quod anno praeterito 1706., quando Comes Simon Forgác ex partium Transdanubianarum expeditione rediisset et Tyrnaviam circa autumnum divertisset, inter caetera retulit mihi, quod dominum Baronem Gasparem Sandor pro fidelitate Rakócziana disponere tentasset, eidemque nomine Rákóczi promississet generalatum et quidem quod ex primariis generalibus erit unus, sed a praefato domino Barone negativam accepisset rotunde, quin imo Hungaricis verbis formalibus retulit praefatus Comes Simon Forgác: Én akarám az ördög lelküt kuruczczá tennem, hát eő akart mégh labanczá tenni engem.*”

Pálffy János kassai nyilatkozata szerint: „*Recognoscimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabilis et magnificus dominus Gaspar Sandor de Slavnicza, liber baro in Lakacsi, S. Caesareae piae reminiscientiae Regiae Majestatis relictus consiliarius, in hac expeditione adversus abalienatos Rakoczianae factionis Hungaros ad latus nostrum ordinatus, eundem penes nos comperta in S. Majestatem Sacratissimam et inclitum Regnum Hungariae sincera fidelitate, rerum gerendarum activitate, dexteritate, ac magna experientia, in secretissimis etiam ad coadunandos abalienatorum Hungarorum animos et ad debitam S. Majestatis Sacratissimae fidelitatem alliciendos adhibuerimus.*”

Azt hisszük, hogy közel járunk az igazsághoz azon feltevés megkockáztatásával, hogy Sándor Gáspár volt az, vagy legalább is egyike azoknak, akik Bezerédyvel közvetlenül tárgyaltak és őt az árulásra reávtették.

Lukinich Imre.

¹⁰ Eredetije és későbbi másolata a Metternich—Sándor hercegi család bécsi levéltárában.

¹¹ Eredetije M. Nemzeti Múzeum törzssanyaga. Sándor-iratok.

¹² Eredetije u. o.